

Lagstadgade tjänster inom social- och hälsovården

Social- och hälsovårdsministeriets broschyrer 2005:7swe

■ SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

Helsingfors 2005

ISSN 1236-2123

ISBN 952-00-1866-2 (inh.)

ISBN 952-00-1867-0 (PDF)

Omslagets bild: Steve Dininno/Veer

Layout och tryckning: Universitetstryckeriet, Helsingfors 2005

Innehåll

Introduktion	4
1 Allmänt	4
2 Lagstadgad socialservice	7
3 Lagstadgade hälso- och sjukvårdstjänster	11
4 Klientens ställning	15
5 Tjänsternas omfattning	16
6 Tjänsternas kvalitet	17
7 Organisering och finansiering av tjänsterna	18
8 Resurs- och kvalitetskontroll	19

Introduktion

Myndigheterna har till uppgift att främja människornas välbefinnande, hälsa och försörjning. Enligt lagen skall kommunerna sörja för invånarnas social- och hälsovård i praktiken.

Största delen av social- och hälsovårdstjänsterna är lagstadgade, dvs. lagen ålägger kommunerna att ordna dem. Utöver de lagstadgade tjänsterna kan kommunerna också tillhandahålla andra social- och hälsovårdstjänster.

I den här broschyren redogörs i korthet för de social- och hälsovårdstjänster som kommunen skall tillhandahålla enligt lagen. Inga andra än de lagstadgade tjänsterna ingår i broschyren.

Broschyren redogör inte heller för sådana kommunala lagstadgade uppgifter som t.ex. utkomststødet, eller sådana tjänster som staten finansierar, t.ex. tjänster enligt lagen om skada ådragen i militärtjänst.

1 Allmänt

Sociala rättigheter som utgångspunkt

Enligt grundlagen skall myndigheterna främja invånarnas välbefinnande, hälsa och trygghet. Närmare detaljer om skyldigheterna ingår i den egentliga social- och hälsovårdslagstiftningen. Lagstiftningen om patientens och socialvårdsklientens ställning och rättigheter ser till att denna grundlagsenliga uppgift utförs.

De ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna fick grundrättsstatus genom reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna år 1995. Grundlagsbestämmelsen om rätten till social trygghet gäller speciellt social- och hälsovårdstjänsterna.

Enligt grundlagsbestämmelserna har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Det är allas subjektiva rättighet. Social- och hälsovårdstjänsterna är ett sätt att trygga denna rättighet.

Myndigheterna skall också se till att varje invånare har tillgång till tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster och de skall arbeta för invånarnas hälsa. Myndigheterna skall stödja familjer och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd

och individuella uppväxt. I lagstiftningen om social- och hälsovården ingår bestämmelser om hur man skall sörja för att tjänsterna finns tillgängliga.

I lagstiftningen förekommer begreppen grundtrygghet och basservice. Det exakta innehållet i begreppen framgår dock inte på lagstiftningsnivå och finns inte i övrigt definierat.

Patientens rättigheter samt klientens ställning och rättigheter inom socialvården understryks i den senaste lagstiftningen, som syftar till att främja och trygga invånarnas grundläggande fri- och rättigheter.

Subjektiva och anslagsbundna rättigheter

Individens rätt till social- och hälsovårdstjänster anges i lagarna på olika sätt. Vissa tjänster har ansetts vara så viktiga att individen givits s.k. subjektiv rätt att erhålla tjänsten. Barndagvård är ett exempel på en sådan tjänst, likaså vissa lagstadgade tjänster för handikappade samt rätten till brådskande sjukvård. Kommunen är skyldig att reservera tillräckliga anslag för att tjänsterna skall finnas tillgängliga i alla lägen.

En stor del av social- och hälsovårdstjänsterna är dock bundna till anslag. Det betyder att individen har rätt till tjänsten inom ramen för de anslag som kommunen reserverat för ändamålet. Kommunen kan därför rikta tjänsterna till exempel till de mest behövande. Den allmänna principen är dock att behovet av tjänsterna alltid skall bedömas individuellt. En person kan inte förvägras en tjänst enbart på grund av bristen på anslag.

Anordnandet av tjänsterna

Ansvaret för anordnandet av social- och hälsovårdstjänsterna ankommer på kommunerna. Enligt lagen skall kommunerna se till att social- och hälsovårdstjänsterna finns tillgängliga för sina invånare, men lagen fastslår inte i detalj hur tjänsterna skall organiseras, hur mycket de omfattar och vad de består av.

Kommunerna kan anordna tjänsterna på olika sätt, t.ex. genom att vara medlem i en samkommun eller genom att köpa tjänster av andra kommuner eller privata serviceproducenter eller med hjälp av servicesedlar. Verksamheten kan variera i olika kommuner enligt lokala förhållanden och befolkningens behov. De kommunala förtroendevalda

och andra beslutsfattare bär därför ett större ansvar för att nivån och kvaliteten på tjänsterna säkert tillgodoser behovet hos kommuninvånarna.

Social- och hälsovårdslagstiftningen

I lagstiftningen om social- och hälsovården skiljer man mellan centrala allmänna lagar och speciallagar som gäller vissa områden. Social- och hälsovårdstjänsterna styrs främst av de allmänna lagarna. De personer som inte erhåller tillräckligt tjänster med stöd av de allmänna lagarna har rätt till tjänster fastställda i speciallagarna.

Speciallagarna har stiftats för att trygga vissa gruppers ställning, t.ex. personer med psykiska problem eller missbrukare. Däremot finns det inga separata bestämmelser om till exempel äldreården, utan dessa tjänster anordnas som en del av de allmänna social- och hälsovårdstjänsterna. Bestämmelser om organiseringen av hemvården för äldre personer ingår till exempel i flera olika social- och hälsovårdslagar och -förordningar.

Inom socialvården består de allmänna lagarna av socialvårdslagen samt lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, som trädde i kraft år 2001. I socialvårdslagen fastställs principerna gemensamt för alla socialvårdstjänster samt hur de så kallade allmänna socialvårdstjänsterna skall anordnas. Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården bestämmer om de främsta förfaringsätten i klientarbetet samt datasekretessfrågor.

Separat bestäms hur barn- och ungdomsvården, barndagvården, service i anslutning till missbrukarvården, specialomsorger om utvecklingsstörda, service och stöd på grund av handikapp, arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte, stöd för närståendevård samt familjevård anordnas. Det finns också separata lagar som gäller barnatillsyningsmannen, åtgärder för utredande och fastställande av faderskap och tryggnad av underhållsbidrag, liksom även åtgärder i samband med adoptionsrådgivning och medling i familjefrågor samt medling ifråga om vårdnad om barn och umgängesrätt och för ordnande av annan socialservice.

Allmänna lagar inom hälso- och sjukvården är folkhälsolagen och lagen om specialiserad sjukvård. I lagarna fastställs allmänt kommunens skyldighet att anordna hälso- och sjukvårdstjänster och därmed anslutna tjänster.

Separat bestäms bland annat om företagshälsovården, mentalvårdstjänster samt förebyggandet och vården av smittsamma sjukdomar.

Nedan beskrivs allmänt huvudinnehållet i skyldigheten att anordna social- och hälsovårdstjänster. En mera detaljerad beskrivning ingår i lagarna, förordningarna och föreskrifterna om de olika serviceformerna.

2 Lagstadgad socialservice

Socialvårdslagen fastställer kommunens skyldighet att sörja för allmän socialservice, dvs. socialarbete, rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor, hemservice, boendeservice, institutionsvård, familjevård och stöd för närståendevård.

Därtill skall kommunen tillhandahålla övriga socialvårdstjänster som anges i socialvårdslagen, om vilka separata lagar stiftats (se föregående kapitel).

Brådskande lagstadgade socialvårdstjänster skall anordnas den tid på dygnet då de behövs.

Lagstadgad socialservice är:

Socialarbete

Med socialarbete avses styrning, rådgivning och utredning av sociala problem som handhas av yrkesutbildad personal inom socialvården samt andra stödåtgärder för individens och familjens trygghet och förmåga att komma tillrätta samt samfunds funktionsduglighet.

Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor

Med rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor avses sakkunnighjälp i uppfostrings- och familjeangelägenheter samt social, psykologisk och medicinsk forskning och vård som syftar till barnets positiva utveckling.

Hemservice

Hemservice ges till dem som på grund av nedsatt funktionsförmåga, familjeförhållanden, ansträngning, sjukdom, barnsbörd eller invaliditet eller av annan motsvarande orsak behöver hjälp för att klara uppgifter och funktioner som hör till normal livsföring. I socialvårdslagen ingår ett särskilt servicesedelsystem för anskaffande av hemservice.

Boendeservice

Boendeservice ges till personer som av särskild orsak behöver hjälp eller stöd vid ordnandet av bostad eller boendeförhållanden.

Institutionsvård

Institutionsvård ges den som är i behov av hjälp, vård eller annan omvårdnad som inte kan ordnas eller som det inte är ändamålsenligt att ordna i hans eller hennes eget hem genom att utnyttja någon annan socialservice.

Familjevård

Familjevård ges till den för vilken vård, fostran eller annan omvårdnad inte kan ordnas på ett ändamålsenligt sätt i hans eller hennes eget hem eller genom utnyttjande av någon annan social- och hälsovårdsservice, och som inte anses vara i behov av institutionsvård. Det maximala antalet personer i ett familjehem fastställs i socialvårdslagen. Familjevårdarlagen fastställer familjevårdarens ställning och uppgifter.

Stöd för närståendevård

Med stöd för närståendevård avses vårdarvode som betalas för trygghet av vård av och annan omsorg om äldre, handikappade eller sjuka i hemmet samt service som anges i en vård- och serviceplan för den vårdbehövande.

Barn- och ungdomsvård

Enligt barnskyddslagen skall kommunen se till att barnskyddet till sitt innehåll och sin omfattning anordnas enligt behovet i kommunen. Barnskyddsaspekterna skall beaktas också då andra kommunala serviceformer utvecklas.

Ibland kan behovet av barnskydd i väsentlig grad vara en följd av otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller bostadsbrist. Dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för rehabiliteringen av barnet och familjen eller en ung person som före 18 års ålder varit barnskyddsklient. Kommunen skall då utan dröjsmål anordna tillräckligt ekonomiskt stöd samt åtgärda bristerna i boendeförhållandena eller ombesörja en bostad som tillgodoser behovet.

Barndagvård

Enligt lagen om barndagvård skall kommunen se till att kommunalt anordnad eller övervakad barndagvård finns tillgänglig i den omfattning och med sådana verksamhetsformer som behovet i kommunen förutsätter

Om möjligt skall dagvården anordnas i den form som barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare önskar. Dagvårdsservicen i kommunen skall anordnas så att behovet av vård och fostran av barn i de olika åldersgrupperna blir tryggt på ett opartiskt sätt och i enlighet med de lokala förhållandena.

Barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare har rätt att få kommunal heldagsvård för barnet eller under vissa förutsättningar få stöd för hemvård av barn eller stöd för privat vård av barn.

Rätten till dagvård, stöd för hemvård av barn eller stöd för privat vård av barn börjar efter utgången av den tid för vilken moderskaps-, faderskaps- eller föräldrapenning enligt sjukförsäkringslagen får betalas. Rätten utgår när barnet såsom läropliktigt enligt lagen om grundläggande utbildning inleder den grundläggande utbildningen. Om barnet före grundskolan deltar i förskoleundervisning kan dagvården anordnas under en del av dagen.

Dagvårdsplats för barn under skolåldern skall ansökas senast fyra månader innan barnet behöver dagvårdsplatsen. Om behovet av dagvård inte kan förutses på grund av arbete, utbildning eller studier, skall dagvårdsplatsen dock ansökas senast två veckor innan barnet behöver platsen. I övrigt gäller den ansökningstid för dagvårdsplats som gäller i kommunen.

När andra än sådana barn som i lagen om barndagvård tas i dagvård, skall företrädare ges barn som av sociala orsaker och fostringskäl behöver dagvård.

Om antalet barn som vårdas i daghem och familjedaghem samt personal med vård- och uppfostringsuppgifter bestäms närmare genom förordning.

Kommunen skall se till att barnet kan få dagvård på sitt modersmål finska, svenska eller samiska. Stöd skall också ges för undervisning i det egna språket och den egna kulturen i fråga om samers, romers och olika invandrargrupperns barn.

Missbrukarvård

Kommunen skall sörja för att vården av missbrukare ordnas så att den till sitt innehåll och sin omfattning motsvarar behovet i kommunen. Servicen inom missbrukarvården skall ordnas genom att den allmänna servicen inom social- och hälsovården utvecklas samt genom särskild, för missbrukarvården avsedd service. Servicesystemet måste klara av att betjäna en person med missbruksproblem. Om den allmänna servicen inom social- och hälsovården inte är tillräcklig skall klienten hänvisas till missbrukarvården. Servicen skall i första hand ordnas genom åtgärder inom den öppna vården.

Service skall ges med hänsyn till missbrukarens, hans eller hennes familjs och andra honom eller henne närstående personers behov av hjälp, stöd och vård.

Specialomsorger om utvecklingsstörda

Enligt lagen om specialomsorger om utvecklingsstörda ges specialomsorger till en person som på grund av medfödd eller i utvecklingsåldern erhållen sjukdom, defekt eller skada hämmats eller störts i sin utveckling eller sina psykiska funktioner och som inte med stöd av annan lag kan erhålla de tjänster han eller hon behöver.

Specialomsorgen omfattar bland annat hälso- och sjukvård, handledning, rehabilitering och funktionell träning samt ordnande av arbetsterapi och bostäder, hjälpmedel samt annan nödig verksamhet.

Service och stöd på grund av handikapp

Enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp skall kommunen sörja för att service och stöd för handikappade ordnas så att de till innehållet och omfattningen tillgodoser behovet i kommunen. En handikappad skall ges service och servicen skall ordnas med beaktande av hans eller hennes modersmål.

Den service och det stöd som de handikappade behöver bör ordnas så

att de får lättare att klara sig på egen hand. För att klarlägga en handikappads behov av service och stöd skall vid behov en serviceplan uppgöras tillsammans med den handikappade och hans eller hennes vårdnadshavare.

Kommunen skall ordna skälig färdtjänst jämte följeslagarservice, tolktjänst samt serviceboende. Därtill skall kommunen ersätta en gravt handikappad för kostnaderna för ändringsarbeten i bostaden samt för anskaffning av redskap och anordningar som hör till bostaden.

I handikappservicelagen anges också tjänster och stöd som kommunen anordnar inom ramen för de anslag som reserverats i budgeten. Det gäller också ersättning för kostnaderna för rehabiliteringshandledning, anpassningsträning och avlönande av en personlig assistent.

Kommunen kan också ordna verksamhet som stöder sysselsättningen av handikappade personer samt annan arbetsverksamhet.

Arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte

Med åtgärderna enligt lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte förbättras förutsättningarna för en person som till följd av långvarig arbetslöshet erhåller arbetsmarknadsstöd eller utkomststöd att få arbete på den öppna arbetsmarknaden. Med hjälp av lagen får han eller hon bättre möjligheter att delta i utbildning eller andra åtgärder som arbetskraftsmyndigheterna erbjuder för att främja arbetsverksamheten.

3 Lagstadgade hälso- och sjukvårdstjänster

Enligt folkhälsolagen och -förordningen har kommunerna vissa skyldigheter angående hälso- och sjukvårdstjänster. Därtill finns särskilda bestämmelser om bland annat specialiserad sjukvård, mentalvårdstjänster, förebyggandet och vården av smittsamma sjukdomar samt företagshälsovård.

De lagstadgade hälso- och sjukvårdstjänsterna är:

Hälsorådgivning

Kommunen skall tillhandahålla hälsorådgivning, vilket betyder hälsofostran och upplysningsarbete, rådgivning om förebyggande av havandeskap samt allmänna hälsoundersökningar.

Sjukvård och rehabilitering

Kommunen skall anordna sjukvård för kommunens invånare. Till denna hör läkarundersökning och läkarvård samt medicinsk rehabilitering. Sjukvården kan ges vid hälsovårdscentral som öppen vård eller på bäddavdelning eller som hemsjukvård. Brådskande sjukvård skall anordnas för alla oavsett var de bor.

All rehabilitering som inte ankommer på Folkpensionsanstalten skall anordnas av kommunen. I förordningen om medicinsk rehabilitering bestäms närmare om innehållet i rehabiliteringen. Huvudansvaret för anskaffning av hjälpmedel vilar hos hälsovårdscentralen eller sjukhuset.

Sjuktransport

Kommunen skall sörja för sjuktransport och medicinsk räddningsverksamhet med undantag för anskaffning och underhåll av luftfarkost, specialfordon för menföre och liknande fordon.

Tandvård

Kommunen skall anordna tandvård, vilket betyder upplysning och förebyggande verksamhet samt undersökning och behandling av tänderna. Tandvården skall anordnas för alla oavsett ålder.

Skolhälsovård

Kommunen skall anordna skolhälsovård, vilket innebär övervakning av hälsoförhållandena i grundskolan och gymnasiet, hälsovård och hälsofostran samt behövliga specialundersökningar för eleverna, såsom syn- och hörselundersökningar av specialiserade läkare samt laboratorie-, röntgen- eller andra undersökningar ordinerade av specialiserade läkare, undersökning av psykiater eller psykolog.

Hälsovård för studerande

Kommunen skall upprätthålla hälsovård för andra studerande än de som nämnts ovan. I denna service ingår övervakning av läroanstalternas sanitära förhållanden samt hälsovård, sjukvård och tandvård för de studerande. Kommunen kan överlåta hälsovården för högskolestuderande till Studenternas hälsovårdsstiftelse.

Screening

Kommunen skall anordna screening och andra massundersökningar. Bröstcancerscreening skall anordnas för kvinnor i åldern 50-59 år och screening av cancer i livmoderhalsen för kvinnor i åldern 30-60 år.

Specialiserad sjukvård

Med specialiserad sjukvård avses hälsovårdstjänster som hör till medicinska och odontologiska specialområden och avser förebyggande undersökning, vård och medicinsk rehabilitering. Den specialiserade sjukvårdens omfattning och kvalitetskrav är inte specificerade i lagstiftningen. Hemkommunen skall se till att personen får den specialiserade sjukvård han eller hon behöver.

Företagshälsovård

Kommunen skall anordna företagshälsovård för arbetstagare och företagare.

Vissa kommuner skall därtill upprätthålla sjömanshälsovård och anordna företagshälsovårdstjänster för sjömän.

Miljö- och hälsoskydd

Med miljö- och hälsoskydd avses verksamhet för att skydda individen och livsmiljöns hälsa. Verkställigheten av miljö- och hälsoskyddet ankommer på kommunerna. Till verkställigheten hör bedömning av sanitära olägenheter, hälsoövervakning, livsmedelsövervakning, övervakning av produkters och tjänsters säkerhet samt djurs hälsa. Kommunerna verkställer även kemikalietillsynen och tillsynen av tobakslagen, som båda har nära samband med miljö- och hälsoskyddet.

Mentalvårdstjänster

Kommunen skall anordna mentalvårdstjänster som en del av folkhälsoarbetet eller socialvården.

Kommunen skall anordna mentalvårdstjänster som kan ges vid en hälsovårdscentral. Sjukvårdsdistriktet sörjer för sådana mentalvårdstjänster som ges som specialiserad sjukvård.

Innehållet och omfattningen av tjänsterna skall motsvara behovet i kommunen. Tjänsterna skall främst anordnas som öppna tjänster samt så att de stöder klienterna att söka vård på eget initiativ och stöder dem att klara sig på egen hand.

Längsta väntetiderna för icke-brådskande vård

De patienter som är i brådskande behov av vård får genast den vård de behöver. De maximala väntetiderna för icke-brådskande vård fastställs i lag.

Patienten skall omedelbart få kontakt med hälsovårdscentraler vardagar under tjänstetid. Vårdbehovet kan ofta bedömas redan i telefonen. Om bedömningen förutsätter ett besök på mottagningen skall patienten få tid till hälsovårdscentralen inom tre vardagar från det att patienten tagit kontakt. Vårdbehovet skall bedömas av en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, som nödvändigtvis inte behöver vara läkare.

Vanligtvis inleds vården vid hälsovårdscentralen genast vid det första besöket på mottagningen. Sådan vård som inte kan ges på mottagningen skall ordnas inom tre månader. Vid vissa hälsovårdscentraler ges också specialiserad sjukvård. I sådana fall tillämpas samma tidsgränser som inom den specialiserade sjukvården, dvs. patienten skall få vård senast inom sex månader.

För att få vård på sjukhus behövs remiss. Behovet av vård skall bedömas inom tre veckor från att remissen anlånt till sjukhuset. Bedömningen kan göras utgående från remissen eller genom undersökning av patienten. Om en läkare efter att ha undersökt patienten konstaterar att patienten behöver läkarvård, skall vården inledas senast inom sex månader efter att behovet av vård bedömts.

Barn och unga skall få psykiatrisk vård som konstaterats vara nödvändig inom tre månader.

Vård som konstaterats vara odontologiskt nödvändig skall ordnas inom rimlig tid, dock senast inom sex månader.

4 Klientens ställning

Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården omfattar principerna för klientens deltagande, bemötande och rättsskydd.

Enligt lagen har klienten rätt till socialvård av god kvalitet och gott bemötande utan diskriminering. Klientens övertygelse och integritet skall respekteras och hans eller hennes människovärde får inte kränkas. Speciell uppmärksamhet skall ges klientens möjligheter att delta i och påverka den socialvård han eller hon ges samt klientens självbestämmanderätt.

Primärt bör man eftersträva möjligheter för klienten att bo självständigt och att skapa ekonomiska och andra förutsättningar för honom eller henne att på egen hand klara av de dagliga funktionerna.

Enligt lagen om patientens ställning och rättigheter skall hälso- och sjukvården vara av god kvalitet. Patientens människovärde får inte kränkas och hans eller hennes övertygelse och integritet skall respekteras. Om patienten inte genast kan ges vård, skall han eller hon antingen anvisas att invänta vård eller hänvisas till eller ges vård på annat håll. Patienten skall informeras om orsaken till dröjsmålet och hur länge dröjsmålet beräknas vara.

Kommunen skall i allmänhet anordna social- och hälsovård för sina egna invånare, dvs. för invånare med kommunen som hemkommun och boningsort såsom avses i lagen om hemkommun. Oavsett hemort ges socialvård även i övrigt då omständigheterna så kräver. Det betyder till exempel service för personer som vistas i kommunen på grund av studier eller arbete. Skol- och studenthälsovård skall anordnas för studerandena vid läroanstalter som ligger i kommunen. Företagshälsovård skall anordnas för de anställda vid arbetsplatser inom kommunen och för företagare som är verksamma inom kommunen.

I brådskande fall skall vistelsekommunen ge social- och hälsovårdsservice oberoende av hemkommun, likaså i andra situationer i enlighet med internationella avtal.

På basis av den nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster kan medborgarna i de nordiska länderna använda sitt modersmål hos socialvårdsmyndigheterna och, ifall det är möjligt, skall de få tolk- och översättningshjälp. Skyldigheten att ge tolk- och översättningshjälp föreligger speciellt då en nordisk medborgare skriftligen vänder sig till en social- och hälsovårdsmyndighet.

Avgifter kan tas ut hos klienterna för kommunens social- och hälsovårdstjänster inom ramen för lagen och förordningen om klientavgifter inom social- och hälsovården. För de tjänster som en kommun köper av privata skall klienterna betala samma klientavgift som för de tjänster som kommunen själv anordnar. Om avgiftsbelagda prestationer inom miljö- och hälsoskyddet bestäms separat.

I många fall har klienten möjlighet att söka ändring i beslut som gäller honom eller henne själv. Den myndighet hos vilken ändring skall sökas kan i enskilda fall ta ställning till anordnandet av nödvändiga tjänster. I lagen om de tjänster det gäller ingår vanligen bestämmelser om ändringssökande.

En klient som är missnöjd med tjänsterna kan kontakta till exempel kommunens socialombudsman eller patientombudsman.

5 Tjänsternas omfattning

Enligt lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården skall kommunen anvisa resurser för den social- och hälsovård som ligger till grund för statsandelen. Lagen definierar emellertid inte beloppens storlek.

Minimiomfattningen av de lagstadgade tjänsterna fastställs enligt de lagar om anordnandet av olika tjänster som beskrivits ovan.

Omfattningen av vissa tjänster har inte fastställts i detalj. I sådana fall har kommunen en betydande prövningsrätt när det gäller servicens omfattning. Ett exempel på reglering av allmän natur är skyldigheten enligt lagen om specialiserad sjukvård att anordna specialiserade sjukvårdstjänster.

Å andra sidan bestäms omfattningen av vissa tjänster mycket noggrant i lagen. Ett exempel är den rätt som föräldrar till barn under skolåldern har att välja mellan en kommunal dagvårdsplats, stöd för hemvård av barn och stöd för privat vård av barn.

Om skyldigheten att anordna tjänsterna bestäms det på olika sätt. I vissa lagar är det tämligen exakt fastställt vilka tjänster som skall anordnas, och också hur omfattande skyldigheten är att anordna tjänsterna, utan att den som behöver tjänsten ges exakt definierad rätt till den. Folkhälsolagen och folkhälsoförordningen är exempel på detta.

Utgångspunkten borde vara att resurserna för verksamheten skulle garantera jämbördig basservice för alla oavsett boningsort, social ställning och språk. Målet är att alla som bor i landet skall få nödvändig social- och hälsovårdsservice på lika villkor.

6 Tjänsternas kvalitet

Kvaliteten på de kommunala tjänsterna är i allmänhet inte definierad i detalj. I flera lagar och förordningar finns dock grunder för hur kvaliteten på tjänsterna i lagarna eller förordningarna definieras. Till exempel i fråga om barndagvården bestäms i förordningen om barnens antal i relation till vård- och fostringspersonalen.

Som stöd för kommunernas kvalitetskontroll har social- och hälsovårdsministeriet sedan år 2002 gett ut flera riksomfattande kvalitetsrekommendationer tillsammans med Finlands Kommunförbund. Rekommendationer har getts till exempel om tjänster för äldre, mentalvårdstjänster, skolhälsovård, hjälpmedelstjänster och missbrukarvård. Kvalitetsrekommendationerna är inte juridiskt bindande, men de kan ses som en måttstock för erforderlig service.

Behörighetsvillkoren och den kompletterande utbildningen för yrkesutbildad personal inom socialvården fastställs i lag. Hälsovårdspersonalens behörighet regleras i lagstiftningen om yrkesutövning.

Den service som köps av privata serviceproducenter skall motsvara den standard som förutsätts av motsvarande kommunala tjänster. Med denna bestämmelse ser man till att de tjänster som finansierats med offentliga medel tillgodoser samma minimikrav på kvalitet.

I lagen och förordningen om privat hälso- och sjukvård och i lagen och förordningen om tillsyn över privat socialservice bestäms om anordnandet och övervakningen av privat service. Bestämmelserna gäller också de tjänster som kommunerna köper av privata serviceproducenter.

7 Organisering och finansiering av tjänsterna

Enligt lagen om planering av och statsanslag för social- och hälsovården kan en kommun anordna tjänster som egenverksamhet, i samarbete med andra kommuner, som medlem i en samkommun, genom att köpa tjänster av staten, en annan kommun, samkommun eller av privata serviceproducenter eller genom att ge klienten en servicesedel. Med servicesedeln förbinder sig kommunen att upp till sedelns värde betala klienten för de tjänster han eller hon anskaffat av en av kommunen godkänd serviceproducent.

I praktiken kan kommunen alltså pröva hur servicen skall anordnas om det inte finns avvikande bestämmelser i andra lagrum. I vissa lagar, t.ex. lagen om specialiserad sjukvård och lagen om specialomsorger om utvecklingsstörda, ingår bestämmelser om tillhörighet till samkommuner, men med beaktande av begränsningarna är det fritt att välja på vilket sätt servicen anordnas.

Oberoende av sättet skall den lagstadgade servicen tryggas. Om enbart köpta tjänster står till buds bör de kunna användas i lagstadgad utsträckning.

Kommunen står för finansieringen. I praktiken finansierar kommunen sin verksamhet främst med skatteintäkter, som till största delen består av kommunalskatt, samt med statsandelar och avgifter.

Statsandelen bestäms enligt vissa faktorer som inverkar på kostnaderna, bl.a. kommunens invånarantal, åldersstruktur, sjukdomsfrekvens, arbetslöshetsgrad och kommunens avlägsna läge. Därtill kan kommunen få ett separat statsunderstöd för genomförande av projekt som stöder utvecklandet och effektiveringen av verksamheten samt nya arbetssätt.

8 Resurs- och kvalitetskontroll

Servicestyrning

Social- och hälsovårdstjänsterna styrs först och främst genom lagstiftning. Mål- och verksamhetsprogrammet för social- och hälsovården skall innehålla målen för ordnandet av social- och hälsovården samt de åtgärder, rekommendationer och anvisningar som behövs för att målen skall nås. Statsrådet fattar årligen beslut om resurserna för social- och hälsovården samt utvecklingsprojektens insatsområden.

Åren 2002–2007 genomförs två riksomfattande program för att utveckla social- och hälsovården, dvs. det nationella hälso- och sjukvårdsprojektet samt utvecklingsprojektet för det sociala området. Syftet är att trygga tillgången till service för alla oberoende av boningsort eller förmögenhet. Programmen genomförs med hjälp av flera delprojekt. Verkställigheten av projekten i kommunerna stöds bland annat med statsunderstöd och informationsstyrning.

Allmän övervakning

Social- och hälsovårdsministeriet svarar för den allmänna planeringen, handledningen och övervakningen av de lagstadgade tjänsterna. Inom länen sörjer länsstyrelsen för planeringen, handledningen och övervakningen.

I kommunallagen har länsstyrelserna inte längre allmän rätt att övervaka lagligheten i kommunens verksamhet. Länsstyrelsen kan därför ingripa i kommunens verksamhet endast om någon besvärat sig.

Trots bestämmelserna i kommunallagen förutsätter lagstiftningen om social- och hälsovården att länsstyrelserna övervakar kommunens verksamhet och vid behov skrider till åtgärder på eget initiativ ifall kommunerna eller samkommunerna agerar lagstridigt. Med stöd av lagen om statsandelar till kommunerna kan länsstyrelsen vid vite ålägga en kommun eller samkommun att fullgöra sina lagstadgade förpliktelser.

Påföljderna av försummad organiseringskyldighet

Länsstyrelsen kan med stöd av lagen om statsandelar till kommunerna förelägga vite för kommun som försummar sin skyltighet att anordna lagstadgade tjänster.

Förfarandet kan tillämpas på all verksamhet enligt lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården. Vite kan föreläggas bland annat i det fall att kommunen inte har uppfyllt sina skyldigheter i enlighet med specifikationen i speciallagstiftningen eller om en kommun inte har anvisat de resurser för social- och hälsovården som avses i lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården.

Ytterligare information:

Patientens rättigheter. Social- och hälsovårdsministeriets broschyrer 2005:5

Brådskande socialtjänster. Social- och hälsovårdsministeriets handböcker 2005:9

Enhetliga grunder för icke-brådskande vård. Social- och hälsovårdsministeriets handböcker 2005:6

Servicesedeln. Användarinstruktioner för hemservice. Social- och hälsovårdsministeriets handböcker 2005:2

Servicesedeln – användarinstruktioner. Social- och hälsovårdsministeriets broschyrer 2004:4

Servicen inom hälso- och sjukvården blir bättre. Patienten skall få vård inom utsatt tid. Social- och hälsovårdsministeriets broschyrer 2004:13

Vård på eget språk. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2001:2

Social- och hälsovårdsministeriets webbsidor <http://www.stm.fi/svenska>
Statens författningsdatabas Finlex <http://www.finlex.fi/svenska>